

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
T.a.v. Minister Adema
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

In afschrift aan:
Tweede Kamer der Staten-Generaal
T.a.v. Vaste Commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Zeist, 26 juni 2023

Ons kenmerk: 2306-01

Betreft: Bouwstenen voor een alternatief voor het landbouwakkoord

Geachte minister Adema,

Nadat de afgelopen maanden alle ogen gericht zijn geweest op de realisatie van een landbouwakkoord, is de realiteit vandaag dat dit akkoord er niet zal komen – vier jaar na de uitspraak van de Raad van State. De gezamenlijke natuur- en milieuorganisaties Greenpeace, LandschappenNL, Milieudefensie, Natuur & Milieu, de Natuur- en Milieufederaties, Natuurmonumenten, SoortenNL, Vogelbescherming Nederland en het Wereld Natuur Fonds zien de noodzaak om zo snel mogelijk een eigen kabinetsplan te ontwikkelen. Een plan om boeren een echt duurzaam perspectief te geven, klimaatverandering te stoppen, te zorgen voor schoon water en de natuur weer gezond te maken. Er is al te veel kostbare tijd verloren gegaan, waardoor de opgaven allemaal alleen maar groter zijn geworden en de resterende tijd om te voldoen aan de wettelijke opgaven steeds beperkter wordt. In het [advies](#) uit oktober 2022 was Johan Remkes heel helder (p.8): ontwikkel een kabinetsplan voor als een landbouwakkoord niet haalbaar blijkt.

De realisatie van een plan op korte termijn is hoognodig. Daarbij is ook een doorrekening op integraal doelbereik belangrijk. We stellen voor om het kabinetsplan en de doorrekening op Prinsjesdag 2023 voor te leggen aan het parlement, waarmee dit zo tijdig mogelijk beoordeeld kan worden. Nu de grootste agrarische vertegenwoordiger niet bereid is tot een akkoord is ons hoogste democratische orgaan weer aan zet.

Het perspectief van een toekomstbestendige landbouw in 2040

De transitie naar een duurzaam landbouw- en voedselsysteem is zowel in ecologisch, sociaal en economisch opzicht urgent en noodzakelijk. Het landbouwakkoord moest een perspectief schetsen naar de landbouw in 2040. Volgens ons is dat een systeem dat gezond voedsel produceert, bijdraagt aan een levende bodem en florierende biodiversiteit. Waar boeren produceren binnen de ecologische grenzen en een goed inkomen kunnen verdienen met duurzame producten en het leveren van maatschappelijke diensten. Een systeem waarin externe productiemiddelen zoals chemische bestrijdingsmiddelen en kunstmest zijn vervangen door natuurlijke oplossingen. Een systeem waarin Nederland niet méér mest produceert dan we op het land kunnen benutten. Waarin koeien nog in de wei staan en kruidenrijk gras eten. Waarin varkens en kippen zo veel mogelijk restproducten eten uit de voedingsindustrie die niet geschikt zijn voor menselijke consumptie. Een landbouw waar ruimte is voor landschapselementen, zoals heggen en struwelen, en niet elke vierkante meter moet bijdragen aan de hoogst mogelijke productie. Een landbouwsysteem waarin er niet langer natuurvernietiging en mensenrechtenschendingen plaatsvinden in landen als Brazilië voor de teelt van soja voor het Nederlands veevoer.

Een systeem gestoeld op plantaardige productie voor humane consumptie, waarin we minder dierlijke eiwitten consumeren. Met daardoor een veehouderij die in balans is met de beschikbare hoeveelheid grond en reststoffen, en die bijdraagt aan het beperken van de opwarming van de aarde met 1,5 graden. Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft berekend¹ dat dit voor klimaat alleen al minimaal een krimp van 30% van de veestapel vraagt. Dit is ook een landbouwsysteem wat bijdraagt aan beleidsmatige afspraken: zoals volledig doelbereik van de Vogel- en Habitatrichtlijn in 2050, waarin de achteruitgang van de meest kwetsbare habitats is veranderd in herstel en onze wateren in 2027 van goede kwaliteit zijn.

Dit betekent dat we afscheid moeten nemen van het een landbouwsysteem dat sterk op technische maatregelen stuurde, met intensivering en schaalvergroting tot gevolg. We moeten de huidige situatie aangrijpen om het landbouwsysteem om te vormen van een oorzaak van natuur- en klimaatproblematiek, naar een oplossing daarvoor. Een integrale aanpak van de opgaven rondom stikstof, klimaat, water en natuurherstel biedt de kans om tot een ontwerp van het landelijk gebied te komen waarbij landbouwbedrijven bovendien een onmisbare rol hebben, gewaardeerd en beloond worden en niet keer op keer op (en over) de grenzen van het systeem balanceren. Of we deze oplossingsrichting gezamenlijk gaan verwezenlijken hangt af van de keuzes die nu worden gemaakt en uitgevoerd.

In het kabinetsplan, zullen ambities, doelbereik, integraliteit, Europees-wettelijke kaders, kennis op basis van wetenschappelijke consensus en wetenschappelijke borging gegarandeerd moeten zijn. Zoals de SER stelt: 'Bij het stellen van de normen en randvoorwaarden doet de politiek er wijs aan niet de randen van bestaande wettelijke kaders op te zoeken.'

Het [SER-advies](#) sluit ook aan bij het advies van Remkes om niet het minimale te doen, maar juist in te zetten op voldoende ruimte om eventuele tegenslagen wat betreft doelbereik tijdig op te kunnen vangen. De afspraken moeten leiden tot een trendbreuk om de doelen daadwerkelijk te halen en dus ook flexibiliteit bieden om op korte termijn bij te sturen als gewenste resultaten uitblijven.

Een toekomstbestendige landbouw vereist een samenhangend beleid van de overheid onder regie van Den Haag waarbij het versterken van biodiversiteit, het verhogen van de kwaliteit van onze leefomgeving en het 'vervuiler betaalt' principe de randvoorwaarden zijn voor wet- en regelgeving.

¹ [Quickscan van twee beleidspakketten voor het vervolg van de structurele aanpak stikstof](#) (september 2021)

Bovendien moet duurzame veerkrachtige landbouw financieel aantrekkelijk zijn voor boeren. Voor deze omslag kunnen bijvoorbeeld Europese landbouwsubsidies en wetgeving ingezet worden. Ook op andere manieren kunnen boeren die duurzaam voedsel produceren worden beloond. Denk aan betere prijzen voor duurzame producten, voordeliger financiering door de bank, gunstiger leveringsvoorwaarden en pachtvoorwaarden, en lagere waterschapsheffingen. Op al die manieren werken we tegelijk aan de landbouw van de toekomst én aan de toekomst van de landbouw.

Onze aanbevelingen

De afgelopen jaren hebben we met regelmaat onze aanbevelingen met u gedeeld. Op dit moment, nu ingrijpen echt geen uitstel meer mag kennen, brengen we ze graag opnieuw onder uw aandacht. Om perspectief te bieden zijn vier elementen van cruciaal belang:

1. Stimuleer de omslag naar ecologische landbouw
2. Zorg dat middelen en aanpak óók echt tellen voor klimaat, biodiversiteit, milieu en landschap
3. Laat voorlopers niet in de steek
4. Verwacht een echte bijdrage van keten en consument

Deze elementen zijn in de bijlage behorende bij deze brief nader uitgewerkt. Samenvattend stellen wij voor:

1. Stimuleer de omslag naar ecologische landbouw
 - De overheid dient bij de diverse stoppersregelingen gebruik te maken van het eerste recht op opkoop van grond via de Wet voorkeursrecht gemeenten.
 - Afwaardering van gronden, grondbank en landschapsgronden hebben de potentie om een diversiteit aan ecologische landbouwmodellen te ondersteunen mits die wens in budget en beleid wordt vastgelegd.
 - De afwaardering naar landschapsgrond is daarnaast een effectieve wijze om integrale overgangszones te realiseren rondom Natura 2000-gebieden en voor weidevogelgebieden.
 - Een landbouw die in balans met de omgeving opereert vraagt een afbouwpad voor het gebruik van schadelijke inputs, zoals (kunst)mest, bestrijdingsmiddelen en geïmporteerd veevoer.
 - Investeer in extensivering, de omslag naar natuurinclusieve landbouw, en focus niet eenzijdig op technische maatregelen. Hanteer bij verplaatsing van bedrijven natuurinclusieve normen.
 - Nationaal en provinciaal kunnen afspraken over extensivering, grondgebondenheid, weidegang, gebruik van bestrijdingsmiddelen, agrarisch natuur- en landschapsbeheer, pacht en grondgebruik langjarig worden vastgelegd.
 - De landbouw van de toekomst moet produceren in balans met bodem en water. Dit kan alleen worden bereikt als de landbouw extensiever gaat werken en grondgebonden wordt. Een afspraak over een lager aantal dieren per hectare is daarbij essentieel.
2. Zorg dat middelen en aanpak óók echt tellen voor klimaat, biodiversiteit, milieu en landschap
 - Als maatschappij gaan we grofweg 32 miljard euro investeren in het landelijk gebied. Deze investering is het waard, mits deze maatschappelijk rendeert. Wij benadrukken de noodzaak om de uitdagingen op het gebied van klimaat, biodiversiteit, milieu, natuur en landschap in samenhang aan te pakken.
 - Verminder de regeldruk voor de agrarische ondernemer, maar verbeter ook de handhaving.
3. Laat voorlopers niet in de steek
 - Heb oog voor en ontzie voorlopers, zodat zij een voorbeeld kunnen blijven voor de rest van de landbouw, bijvoorbeeld in de beoordeling van aanvragen, subsidies en vergunningen.

4. Vraag een niet-vrijblijvende bijdrage van de keten en de consument

- Vrijwillige afspraken en sturende maatregelen kunnen naast elkaar bestaan. Bijvoorbeeld door een concreet tijdspad voor een percentage aan biologische productie vast te leggen, heffingen en belastingen op niet-duurzame inkoop te formuleren, transitiebelastingen en -leningen of door beloningen te stapelen.
- Ketenpartijen zullen duidelijke doelen voor het verhogen van de omzet in duurzame producten moeten krijgen, bijvoorbeeld biologische of natuurinclusieve producten, producten uit Nederland en een verschuiving van dierlijke eiwitten naar plantaardige eiwitten.
- Neem het voortouw in het stimuleren van een gezond en duurzaam eetpatroon en kom met een alomvattend pakket aan maatregelen, waaronder beperkingen op reclame voor vlees en zuivel, het stimuleren van plantaardige eiwitconsumptie, een duurzaam, meer plantaardig inkoopbeleid van overheidsinstellingen, het doorvoeren van lage btw op groente, noten en fruit en het invoeren van een eerlijke prijs voor vlees en zuivel, waardoor boeren in staat gesteld worden om met minder vee en minder negatieve effecten op natuur en milieu een goed inkomen te verdienen.

De gezamenlijke natuur- en milieuorganisaties bieden onze expertise aan en blijven hierover graag met u het gesprek voeren.

Namens Greenpeace, LandschappenNL, Milieudefensie, Natuur & Milieu, de Natuur- en Milieufederaties, Natuurmonumenten, SoortenNL, Vogelbescherming Nederland.

Met vriendelijke groet,

Kirsten Haanraads
Hoofd Programma Nederland
Wereld Natuur Fonds

1. Stimuleer de omslag naar ecologische landbouw.

- a. De overheid dient bij de diverse stoppersregelingen gebruik te maken van het **eerste recht op opkoop** van grond via de Wet voorkeursrecht gemeenten. Het toevoegen van deze gronden aan grondbanken is essentieel om de transitie vorm te geven en de blijvers ruimte te geven om hun bedrijf te extensiveren, verplaatsen of de natuur te versterken. In de huidige regelingen, zoals de piekbelasters- en opkoopregeling, maar ook binnen het Omschakelfonds, is dit tot dusver niet geborgd.
- b. Afwaardering van gronden, grondbank en landschapsgronden hebben de potentie om een diversiteit aan ecologische landbouwmodellen te ondersteunen, zoals voedselbossen, extensieve grasteelt, plantaardige eiwitteelt of strokenteelt, mits **die wens in budget en beleid wordt vastgelegd**. Zo kan ecologische landbouw (bijvoorbeeld biologische en agro-ecologische landbouw) als uitgangspunt genomen worden.
- c. **De afwaardering naar landschapsgrond** is daarnaast een effectieve wijze om integrale overgangszones te realiseren rondom Natura 2000-gebieden en voor weidevogelgebieden. Landschapsgrond moet strenge bemestingsnormen, eisen voor extensivering en een verbod op het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen kennen. Afwaardering is een goed middel om de eigenaar te compenseren voor het opbrengstverlies en zorgt voor de middelen om te investeren in een ander verdienmodel.
- d. Zonder **scherpe sturing op het budget bestemd voor extensivering**, is er een wezenlijk risico dat een werkelijke omslag in de landbouw uitblijft. Er dient voldoende budget te worden gereserveerd voor extensiveren.
- e. **Verplaatsing van bestaande bedrijven** - onder gelijkblijvende omstandigheden - draagt niet bij aan bijvoorbeeld de klimaatopgave of het tegengaan van wereldwijde ontbossing voor de productie van veevoer. Als bedrijven verplaatst worden dan is nog steeds een omslag naar natuurinclusieve landbouw voor een bedrijf noodzakelijk.
- f. **Eenzijdige focus op technische stalmaatregelen** jaagt boeren enkel op kosten en biedt geen eerlijk perspectief. Die investering moeten boeren vaak terugverdienen met nog meer vee, nog hogere productie. Daardoor ontstaat het risico van een lock-in; de mogelijkheid om meer integrale maatregelen te nemen wordt beperkt en de kans op vervroegde afschrijving is groot wanneer klimaat- of stikstofdoelstellingen alsnog niet worden gehaald. Ze lossen vaak maar één probleem, zoals stikstof, op en leveren minder op dan verwacht. Investeer alleen (financiële) steun in integrale maatregelen waarbij geen afwenteling op andere opgaven ten aanzien van klimaat, water en natuur plaatsvindt.
- g. Een landbouw die in balans met de omgeving opereert vraagt een **afbouwpad voor het gebruik van schadelijke inputs**, zoals (kunst)mest, bestrijdingsmiddelen en geïmporteerd veevoer. De kosten van deze externe inputs reflecteren op dit moment niet de maatschappelijke kosten van vervuiling en blijven daardoor te aantrekkelijk om te gebruiken in de agrarische bedrijfsvoering. Ze passen echter niet in een toekomstbestendige duurzame landbouw. Onderzoek wijst bovendien uit dat boeren met lage externe inputs (zoals voer, kunstmest en bestrijdingsmiddelen) vaak betere bedrijfseconomische resultaten behalen: de top 25 procent duurzaamste melkveehouders behaalden betere economische prestaties dan de overige 75 procent². Dit is echter nog een

² [Betere economische prestaties bij duurzame bedrijfsvoering?](#)

nichemarkt. Een oplossing is een (geleidelijke) heffing op schadelijke inputs, zoals kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Bijvoorbeeld een heffing op bestrijdingsmiddelen naar Deens model: hoe schadelijker een middel, hoe hoger de heffing (de vervuiler betaalt). Bovendien worden de opbrengsten teruggesluisd naar de (biologische) sector, zodat de internationale concurrentiepositie niet in gevaar komt. Een andere mogelijkheid is de opbrengsten van de heffing ten goede te laten komen aan een Plantgezondheidsfonds, dat beschikbaar gesteld kan worden als vangnet voor risico's voor die boeren die deze bestrijdingsmiddelen niet meer gebruiken.

- h. Daarnaast is **een positieve en langdurige stimulans voor goede praktijken** belangrijk. Nationaal en provinciaal kunnen afspraken over extensivering, grondgebondenheid, weidegang, gebruik van bestrijdingsmiddelen, agrarisch natuur- en landschapsbeheer, pacht en grondgebruik langjarig worden vastgelegd. Wij vragen u boeren hierover ondernemerszekerheid te bieden bijvoorbeeld via ondersteuning van en tijdens het transitieproces (kennis, financieel) en met aantrekkelijke langjarige regelingen voor het leveren van publieke diensten (bijvoorbeeld zoals nu in de Ooijpolder gebeurt voor landschapsbeheer).
- i. De landbouw van de toekomst moet produceren in balans met bodem en water. Dit kan alleen worden bereikt als de landbouw extensiever gaat werken en grondgebonden wordt. Daarvoor is het slim en eerlijk verdelen van (vrijkomende) grond essentieel. Want grond die vrijkomt via de piekbelastingsregelingen of via de gebiedsprocessen, kan gebruikt worden om het voor andere agrarische bedrijven mogelijk te maken te extensiveren en om natuur meer de ruimte te geven. Dat draagt beide bij aan de doelen en aan natuurherstel. Een afspraak over een **lager aantal dieren per hectare** is daarbij essentieel.

2. Maatschappelijke middelen vragen om maatschappelijke effectiviteit.

Als maatschappij gaan we grofweg 32 miljard euro investeren in het landelijk gebied. Deze investering is het waard, mits deze maatschappelijk rendeert en daadwerkelijk alle opgaven adresseert. Wij benadrukken de noodzaak om de uitdagingen op het gebied van klimaat, biodiversiteit, milieu, natuur en landschap in samenhang aan te pakken. Er is bijvoorbeeld nog niets bekend over de extra CO₂-reductieopgave van 4 Mton voor de sector in het aanvullend klimaatpakket bij de voorjaarsbesluitvorming. Dat baart ons zorgen. Vrijblijvendheid in het meekoppelen van opgaven mag niet het uitgangspunt zijn.

- a. **Verminder de regeldruk in de landbouw:** Om tegelijkertijd de natuur-, klimaat- en milieubelasting van de landbouw te verminderen en de maximale productie te waarborgen zijn er de afgelopen decennia steeds meer regels geland op het boerenerf. Speciale spuitkoppen voor het spuiten van pesticiden, bufferstroken waar niet bemest mag worden, complexe mestboekhoudingen, kostbare technologische innovaties die goed onderhouden moeten worden en landbouwsubsidies met steeds meer randvoorwaarden. Voor de boer verbetert de uitvoerbaarheid niet en voldoen aan alle regels vereist vaak externe adviseurs. Het boeren wordt er niet leuker of makkelijker door. Toezichthouders waarschuwen keer op keer voor de handhaafbaarheid en de fraudegevoeligheid van deze extra regels. Om de landbouw in balans te brengen met de ecologische draagkracht van ons land is de oplossing niet nog meer regels of innovaties, maar extensiveren met minder regels. Inventariseer daarom alle regels waar boeren zich aan moeten houden en gebruik de landbouwtransitie om de regeldruk voor de boer te verminderen en de handhaafbaarheid te verbeteren door middel van extensiveren. Zo wordt boeren weer leuk en de regels weer handhaafbaar.

- b. **Verbeter de handhaving:** Tegelijkertijd blijkt uit rapportages van de NVWA dat veel bedrijven die zij controleren de mestwetgeving en regels voor gebruik van pesticiden niet naleven. Soms onbewust vanwege de complexiteit, soms bewust. De kans dat bedrijven gecontroleerd worden is erg laag en effectieve handhaving ontbreekt veelal, onder meer vanwege een structureel gebrek aan capaciteit bij de NVWA en het Openbaar Ministerie. In 2019 sprak het Openbaar Ministerie van 'dweilen met de kraan open'. Het aantonen van fraude of niet-naleving is lastig vanwege de complexiteit en omdat de bewijslast bij de handhaver ligt. Nieuwe regels moeten dus bindend getoetst worden op handhaafbaarheid, uitvoerbaarheid en fraudegevoeligheid. Meer capaciteit voor handhaving is eveneens vereist en tot slot moeten knelpunten voor effectieve handhaving, zoals de complexe bewijslast, in kaart gebracht worden en opgelost.

3. Laat voorlopers niet in de steek.

Boeren die zich op dit moment al inzetten voor een integrale oplossingsrichting, bijvoorbeeld door natuurinclusief of agro-ecologisch ondernemerschap, succesvol weidevogel- en natuurbeheer of een biologische bedrijfsvoering mogen niet ontmoedigd worden en zijn essentieel als rolmodel en kennismakelaar voor alle boeren die de omslag nog moeten maken de komende jaren. De koers van deze boeren is een voorbeeld voor de hele landbouwsector. Een voorbeeld is het 'Groenboerenplan', van diverse boerenorganisaties.³ De overheid kan ervoor kiezen om dergelijke koplopers te ontzien en nauw te betrekken bij de vormgeving van de transitie. Bijvoorbeeld in de beoordeling van aanvragen, subsidies en vergunningen. Geef ook invulling aan de [motie Thijssen en Bromet \(34682 nr. 148\)](#) om te voorkomen dat voorlopers, zoals biologische en natuurinclusieve bedrijven, gaan stoppen.

4. Een gezamenlijke opdracht vraagt een bijdrage van iedereen.

De Tweede Kamer heeft met grote meerderheid ingestemd met de motie Thijssen c.s. (33576-292) over een onderzoek naar hoe banken, leveranciers en afnemers met langlopende contracten zijn te verplichten tot een bail-in die een substantieel aandeel in de transitiekosten draagt. Het kabinet heeft het voortouw in het opstellen van juridisch afdwingbare ketenafspraken. Immers, we willen dat de landbouwtransitie waar mogelijk privaat gefinancierd gaat worden, zodat publiek geld zo effectief mogelijk gebruikt gaat worden voor hetgeen wat echt niet privaat kan.

- a. **Eén mogelijkheid om die bail-in te verwezenlijken is door onzekerheden weg te nemen bij omschakeling: financiering en afnamezekerheid.** Banken, afnemers, retail en horeca nemen nu vaak nauwelijks een rol in voorkeursbeleid voor ecologische landbouwbedrijven. Afnemers die een stop of wachtlijst hanteren, banken die niet willen financieren, retail en horeca zonder ambitiepad om inkoop van natuurinclusieve producten te vergroten. Vrijwillige afspraken en sturende maatregelen kunnen naast elkaar bestaan. Bijvoorbeeld door een concreet tijdspad voor een percentage aan biologische productie vast te leggen, heffingen en belastingen op niet-duurzame inkoop te formuleren of beloningen te stapelen. Daarnaast mag worden verwacht van ketenpartijen - en door het kabinet worden verplicht - dat zij zich actief inspanssen om emissies in de keten te reduceren, bijvoorbeeld door het hebben en uitvoeren van een 'Paris-proof' klimaatplan en zich te committeren aan het mede-verwezenlijken van de omslag naar gezonde en duurzame eetpatronen.
- **Transitiebelasting:** Een transitiebelasting is een belasting die geheven wordt bij grote bedrijven in het landbouw- en voedselsysteem zolang de transitie naar een duurzaam landbouw- en voedselsysteem duurt (bijvoorbeeld tot 2040). Het doel van deze belasting is om deze ketenpartijen mee te laten betalen aan de transitie en tegelijkertijd hen te prikkelen om zelf als

³ ['Groenboerenplan' aangeboden aan ministers Staghouver en Van der Wal - Toekomstboeren](#)

bedrijf de transitie stevig in te zetten. Als ketenpartijen zelf veranderen en actief gaan bijdragen aan natuur- en klimaatdoelen, zetten zij daarmee het hele landbouw- en voedselsysteem in beweging. De prikkel voor ketenpartijen om zelf te verduurzamen, zit in een getrapte belastingtarief. Hoe (aantoonbaar) duurzamer het bedrijf, hoe lager de transitiebelasting die moet worden afgedragen. De tarieven in de transitiebelasting worden vastgesteld aan de hand van de beleidsdoelen voor stikstof, klimaat, water en bodem. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan:

- Voor toeleveranciers: het aandeel veevoer uit lokale of circulaire bronnen en het aandeel biologische bestrijdingsmiddelen in de omzet.
- Voor verwerkers, voedingsmiddelenfabrikanten, supermarkten en horeca: het aandeel natuurinclusieve, biologische en/of plantaardige producten in de omzet.

- **Transitieleningen van banken:** het gaat hierbij om een verplicht aandeel duurzame investeringen in het portfolio van banken in de vorm van transitieleningen. Dit zijn leningen tegen een zeer gunstig tarief voor boeren die willen omschakelen naar duurzame landbouw. Banken worden op deze manier verplicht om bij te dragen aan de omschakeling naar duurzame landbouw. Een alternatief is om te onderzoeken hoe aan banken kan worden verplicht een deel van het verkregen bedrag in een duurzaamheidsfonds te storten, wanneer een boer die wordt uitgekocht een openstaande lening terugbetaalt (zie ook [motie Beckerman](#), 30252 nr. 70). Op deze manier kan worden voorkomen dat er geld uit het transitiefonds terugvloeit naar de banken en is er meer budget beschikbaar voor de landbouwtransitie.

- **Eerlijkere prijs via aanpassing btw of fiscale heffing:** De kosten van de negatieve effecten op klimaat en natuur zijn nu meestal niet in de consumentenprijs verwerkt. Door de btw op gezonde en duurzame voedingsmiddelen aan te passen of een heffing op te leggen op niet-duurzame producten, wordt er een eerste stap gezet om te bewegen naar een eerlijkere prijs. Het aanpassen van de btw vereist een kleine aanpassing van huidige wetgeving, maar legt de extra kosten niet bij de vervuiler. Een heffing op niet-duurzame producten eerder in de keten, is daarom rechtvaardiger.

Dit voorstel bestaat uit twee stappen:

- Het verlagen van de btw op groente, fruit, noten en peulvruchten maakt gezonde en minder milieubelastende producten goedkoper en zorgt ervoor dat consumenten worden gestimuleerd gezond en duurzaam te eten. Biologische producten in die soortgroepen zouden bovendien nog extra gestimuleerd kunnen worden.
- Dierlijke eiwitten krijgen een heffing in de keten, bijvoorbeeld in de vleesverwerking, waarbij er onderscheid gemaakt wordt tussen verschillende productiemethodes. Deze producten hebben een zware milieubelasting. Op deze manier worden consumenten gestimuleerd om minder vlees en zuivel te eten én producenten gestimuleerd om duurzamer te produceren. Minder productie van dierlijke eiwitten in Nederland, moet namelijk door middel van lagere consumptie ertoe leiden dat deze productie niet automatisch naar andere landen verplaatst wordt met minder strenge milieuwetgeving.

- **Ketenpartijen zullen duidelijke doelen voor het verhogen van de omzet in duurzame producten moeten krijgen,** bijvoorbeeld biologische of natuurinclusieve producten, producten uit Nederland en een verschuiving van dierlijke eiwitten naar plantaardige eiwitten. Hieraan verbinden zij afnamegaranties voor boeren. Deze afnamegaranties moeten een duidelijke stap naar duurzame en natuurinclusieve productie zijn, bovenop de huidige gangbare productiewijze. De aankondiging van HAK om in 2027 100% biologisch te zijn en de stap van PLUS naar alle zuivelproducten van het huismerk biologisch, laten zien dat dit kan.

- **Door ‘stapeling van beloning’ kunnen financiële krachten worden gebundeld en wordt schonere landbouw gestimuleerd.** Het gaat uit van het principe dat partijen die baat hebben bij een duurzame voedselketen, boeren gericht gaan belonen voor duurzame ontwikkeling. Waterschappen, zorgverzekeraars, banken, supermarkten, de voedselindustrie etc. hebben allemaal in enige mate belang bij verandering naar een ecologisch voedselsysteem met minder dieren. Zij zouden de boer op passende wijze moeten belonen voor duurzamere productie. Een stapeling van beloning van publieke en private middelen vraagt om het formuleren van eenduidige indicatoren (KPI's) en drempelwaarden waarop overheid en samenleving hun beloningen kunnen richten. Het Deltaplan Biodiversiteitsherstel vervult hierin een koplopersrol.
- b. **Nieuwe Europese wetgeving kan duurzaam boeren financieel aantrekkelijk maken.** In december 2021 is de GMO-verordening aangepast met artikel 210 bis waardoor er veel meer mogelijkheden zijn voor het maken van duurzaamheidsafspraken. Boerenorganisaties kunnen afspraken maken met ketenpartijen om bovenwettelijke doelen te halen op het gebied van natuur, dierenwelzijn, klimaat, water en biodiversiteit en boeren kunnen hiervoor een hogere prijs afspreken. Hiervoor waren er veel meer beperkingen en de Kip van Morgen heeft veel partijen bang gemaakt voor illegale afspraken die de concurrentiewetgeving zouden overtreden. Deze angst blijkt onterecht, zo blijkt uit [recent onderzoek naar duurzaamheidsafspraken van Wageningen University & Research](#) in opdracht van Natuurmonumenten, Vogelbescherming Nederland en Dierenbescherming. Deze afspraken mogen alleen samen met boeren worden gemaakt, dus niet over hen zonder hen. De prijstoeslag zorgt ervoor dat de meerkosten van de boeren voor de productie van allerlei onverwerkte supermarktproducten als groenten, melk, eieren en vlees volledig worden gedekt. In de afspraken wordt vastgelegd wat de duurzaamheidsnorm is, hoeveel de meerkosten van de boer bedragen en hoe die meerkosten over alle ketenpartijen worden verdeeld. Hiervoor moeten de meerkosten exact worden doorgerekend en publiek verantwoord, greenwashing is verboden. Gedacht kan bijvoorbeeld worden aan afspraken in de veehouderij over een hoger niveau van dierenwelzijn, extensivering in de melkveehouderij of in de akkerbouw over teeltmethodes die de biodiversiteit bevorderen. In Duitsland heeft het Kartellamt deze werkwijze al goedgekeurd. Het ministerie van LNV moet boerenorganisaties en ketenpartijen aanmoedigen en ondersteunen bij het maken van deze duurzaamheidsafspraken. Momenteel worden de richtsnoeren door de Europese Commissie opgesteld die de reikwijdte van art. 210 bis uitwerkt. Deze precieze uitwerking van dit artikel is van belang om het succes van duurzaamheidsafspraken te garanderen. Het kabinet zou daarom veel actiever betrokken moeten zijn bij het uitwerken van deze richtsnoeren om te garanderen dat dit artikel optimaal zal bijdragen aan het realiseren van duurzaamheidsafspraken waar het inkomen van de boer en de natuur, klimaat en dierenwelzijn bij gebaat zijn.
- c. **Ook de consument moet verantwoordelijkheid gaan nemen.** Om de omslag in de landbouw te realiseren, zullen Nederlanders meer plantaardig en minder (-70%) dierlijke eiwitten moeten consumeren. Dit eetpatroon is niet alleen duurzamer, maar ook gezonder. De overheid heeft een actieve rol om de duurzame keuze, ook de logische keuze te maken voor de consument via prijsstellingsbeleid en voorlichting. Omarm als kabinet het ‘Boer tot Bord’-doel van 25% biologische landbouw ook als doel voor de consumptie in 2030. Neem het voortouw in het stimuleren van een gezond en duurzaam eetpatroon en kom met een alomvattend pakket aan maatregelen, waaronder beperkingen op reclame voor vlees en zuivel, het stimuleren van plantaardige eiwitconsumptie, een duurzaam, meer plantaardig inkoopbeleid van overheidsinstellingen, het doorvoeren van minimale btw op groente, noten en fruit en het invoeren van een eerlijke prijs voor vlees en zuivel (gedifferentieerd naar productiemethode), waardoor boeren in staat gesteld worden om met minder vee en minder negatieve effecten op natuur en milieu een goed inkomen te verdienen.